

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД

**Жеребятнікова Ірина Володимирівна,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця, м. Харків**

Філософська рефлексія феномену конфлікту як об'єктивної реальності та специфічного суспільного екзистенціалу, питання вивчення різного роду конфліктів як в онтологічному, так і в діалектичному контекстах, аналіз їхнього походження, розгортання, регулювання та вирішення постає не тільки актуальною, але й своєчасною і важливою проблемою.

Соціальний конфлікт, разом із згодою і стабільністю, – це притаманна соціуму універсальна форма регулювання взаємовідносин, що обумовлюється необхідністю у відстоюванні індивідами або соціальними групами своїх корінних інтересів. Уявлення про конфлікт як соціальний феномен бере свій початок у філософії через постановку питання про співвідношення об'єктивного «зовнішнього» світу і суб'єктивного «внутрішнього» світу людини, про відображення «об'єктивного» в «суб'єктивному». Інтерес соціальних наук до конфліктів обумовлено дією конфліктів на суспільство й на різні аспекти взаємодії в соціумі. З іншого боку, розуміння конфліктів і їхньої ролі в суспільстві дозволяє зрозуміти та попередити вчинення дії, регулювати соціальну напруженість (страйки, революції, війни). Спроби виявити роль і місце конфлікту в динаміці життя суспільства становить континуум підходів, де одні автори ставляться позитивно до конфлікту і бачать розвиток суспільства виключно шляхом боротьби, а інші, навпаки, вважають конфлікт побічним фактором руху соціального.

Конфлікт є важливою детермінантою людської активності. Об'єктом розгляду соціально-філософських наук є внутрішньоособистісні, міжособистісні, групові та міжнаціональні конфлікти. Історичний і соціальний досвід, накопичений людьми до початку ХХІ століття, показав, що в основі багатьох соціальних конфліктів нерідко лежать міжособистісні відносини, які зачіпають культурно-освітню, соціально-побутову, духовно-моральну, економічну, політичну, екологічну сфери життєдіяльності суспільства. Безумовно, на формування і рух суспільства впливають також специфічні історичні й національні умови життя країн, їх культурна своєрідність, особливості існування економіки, дії панівної в суспільстві політичної еліти тощо. Але крім цього, соціальні процеси та відносини обумовлено безліччю не тільки об'єктивних, але й суб'єктивних факторів, багато з яких мають важко передбачуваний, багатоваріантний, суперечливий характер. Тут переплітаються різні альтернативи, необхідність і випадковість.

Соціальна філософія – це сукупний методологічний і теоретичний критерій, який дозволяє вибрати оптимальні раціональні дослідні методи та прийоми у висвітленні конфлікту. Вона становить категоріальну основу теорії конфлікту в широкому (універсальному) і вузькому (спеціалізованому) сенсах. З опорою на принципи соціальної філософії можливо формулювання загальних принципів розрізнення суттєвого і несуттєвого, необхідного і випадкового як у

структурі конфліктних взаємин, так і в структурі тих соціальних відносин, які опосередковані конфліктами; підведення методологічної бази для систематизації форм законосообразності; здійснення співвіднесення змін у суспільстві, визначення субстанціональної специфіки соціального конфлікту та принципів його взаємодії з іншими субстанціональними системами (соціум, діяльність, соціальний простір і соціальний час); виявлення критерії істинності наукових суджень тощо. Філософські принципи та поняття, логіка філософського дискурсу не просто допомагають глибше осмислити сутність природи конфлікту, а й сприяють успішному переведенню теоретичних положень конфліктології в сферу практичного застосування.

Слід зауважити, що ймовірна природа законів діалектики найбільш повно може пояснити переважно ситуативну природу виникнення соціальних конфліктів. Застосування діалектичного методу до феномену конфлікту дозволяє здійснити переведення абстрактних понять у площину практичних технологій з управління конфліктами. Крім того, особливість пізнавального аспекту діалектики полягає в тому, що її закони й категорії виражають відносини між універсальними і загальними сторонами та властивостями речей, явищами всесвіту і суспільства, що співвідносяться між собою. Конфлікт становить універсальну форму взаємин між індивідами, соціальними групами, націями, культурами, інститутами, визначаючи тим самим форми, напрями та динаміку суспільного розвитку. Саме тому діалектичне оброблення феномену соціального конфлікту передбачає насичення конфліктологічного знання філософським змістом, логічно завершеними методологічними та концептуальними принципами і положеннями.

Увесь арсенал філософських категорій, таких як форма і зміст, сутність і явище, загальне й одиничне, можливість і дійсність, боротьба, рух, розвиток, єдність та інші, є необхідним пізнавальним інструментарієм для формування всебічного об'єктивного знання про конфлікт і динаміку його розвитку. Однією із центральних методологічних і, одночасно, операціональних категорій у теорії конфлікту є парна категорія причина-наслідок.

Будь-який розвиток матеріальних або ідеальних систем здійснюється через протиріччя, через постійну, безперервну зміну причин і наслідків, що знаходить своє вираження в конфліктних взаємодіях. Аналіз дефініцій конфлікту через філософську категорію «протиріччя» дозволяє зробити висновок про те, що їхні автори пов'язують протиріччя (а слідом за цим і конфлікт) перш за все з одним із його елементів – боротьбою протилежностей (інтересів, цінностей, цілей). Однак нерозривний зв'язок поняття «конфлікт» із філософським поняттям «протиріччя» зобов'язує до більш повного осмислення протиріччя, яке у філософській науці, безумовно, виражає сутність закону єдності та боротьби протилежностей.

Саме повне філософське розуміння категорії протиріччя (у цьому випадку – визнання єдності, взаємопроникнення протилежностей) дозволяє уникнути дещо усіченого у смисловому плані розуміння як соціального протиріччя, так і соціального конфлікту, а, отже, побачити й нові підходи до можливостей регуляції конфліктів. Метафізичне розуміння протиріччя породжує все суще,

початковий рух, що створює «енергію» для процесів розвитку. Відносини між конфліктними сторонами виступають у вигляді протиріччя не тільки в тій його частині, де сторони представляють протиборчі сили за певні інтереси, але і в тій – не менш важливій складовій протиріччя, – де сторони взаємообумовлюють, доповнюють один одного, становлять діалектичну єдність і діалектичну цілісність. Таке розуміння протиріччя дає можливість стверджувати, що соціальний конфлікт є і протиборство суб'єктів, і їхня єдність.

Для виявлення справжніх джерел виникнення конфлікту потрібно добиратися до сутності протиріччя, що його породило. Оскільки причина неминуче породжує наслідок, то це є методологічною підставою для аналізу конфлікту як ланцюга безперервних стадій, кожна з яких служить причиною наступної стадії («слідства»); одночасно кожний наслідок є причиною для подальших стадій тощо. Сторонами цього методологічного підходу виступає, по-перше, уявлення про конфлікт як про одну із загальних, універсальних (разом з солідарністю) форм взаємодії соціальних індивідів і груп у суспільстві; по-друге, усвідомлення того, що на рівні емпіричної реальності та первинних теоретичних узагальнень категорії причини й наслідки сприяють систематизації, упорядкуванню досить суперечливого та різнорідного вихідного матеріалу. Таким чином, категорія «причина-наслідок» стає ключовою для аналізу структури, динамічних характеристик конфлікту, виявлення його латентних і відкритих стадій розвитку.

Будь-який предмет, явище містять протиріччя, тобто єдність протилежностей, взаємодія яких із неминучістю приводить до кількісних і якісних змін та розвитку. У змісті та структурі будь-якого конфлікту виявляється наявність двох протиборчих сторін, що перебувають в опозиції один до одного, визначається динаміка та напруженість їхніх взаємовідносин, розкривається механізм взаємовпливу цих сторін, тобто єдність полярно протилежних сил. Із точки зору практичної (емпіричної) застосовності такий підхід дозволяє: а) виділити суттєві властивості й елементи конфлікту; б) виявити джерела й умови зародження та розвитку конфлікту; в) позначити моменти, процеси взаємопереходу протилежностей (позицій, інтересів, мотивів, настанов).

Таким чином, загальний сенс соціально-філософських підходів бачиться у пошуку технологій і методів діагностування, прогнозування, аналізу конфліктних процесів, їхньої локалізації й управління ними на основі інституціоналізації. Плюралізм наукових уявлень, множинність можливих інтерпретацій дійсності робить доцільним і необхідним вивчення конфліктів різного рівня світу на діалектичних засадах.

Література:

1. Денисенко І. Д. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації / І. Д. Денисенко // Український соціум. – 2013. – № 3(46). – С. 32-43. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2013_3_5
2. Rubin J.Z. Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement / J.Z.Rubin, D.G.Pruitt, S.A.Kim. – N.-Y. : McGraw-Hill, 1998. – 368 p.